

Základy trestní odpovědnosti mladistvých

Právní úprava:

Zákon o soudnictví ve věcech mládeže č. 218/2003 Sb.

Trestní zákoník: 40/2009 Sb.

Trestní řád: 161/1961 Sb.

Použitá literatura:

Kratochvíl, V. a kol.: Kurs trestního práva. Trestní právo hmotné. Obecná část. C.H. Beck. Praha 2009.

Šámal, P., Válková, H., Sotolář, A., Hrušáková, M. Zákon o soudnictví ve věcech mládeže. Komentář. II. Vydání. Praha: C.H. Beck, 2007.

Císařová, D., Fenyk, J., Gřivna, T., a kol. Trestní právo procesní. V. vydání. Praha: ASPI, 2008.

Vybraná literatura:

Černíková,
V. a kol. Prekriminalita dětí a kriminalita mladistvých, kterým byla uložena ochranná opatření. Praha : Policejní akademie ČR, 2002

Goleman,
D. Emoční inteligence. Praha : Columbus, 1997

Kolář, M. Agresivita a šikana mezi dětmi. Praha : Portál, 1995

Kolář, M. Skrytý svět šikanování ve školách. 2. vyd. Praha : Portál, 2000

Kuchta, J.,
Válková,
H. a kol. Základy kriminologie a trestní politiky. Praha : C. H. Beck, 2005

Macek, P. Adolescence. 2 upr. vyd. Praha : Portál, 2003

Matoušek,
O.,
Kroftová,
A. Mládež a delikvence. 2. vyd. Praha : Portál, 2003

Novotný,
O.,
Zapletal, J.
a kol. Kriminologie. 2. vyd. Praha : ASPI, 2004

Přehled znalostí o násilí mezi mládeží: trendy, strategie a reakce v

č lenských státech EU. Praha : IKSP, 2006 (European Communities, 2004)

Restorativní justice. Sborník příspěvků a dokumentů (ed. Z. Karabec).

Praha : IKSP, 2003

Vágnerová, M. Psychopatologie pro pomáhající profese. 3. vyd. Praha : Portál, 2002

Večerka, K. a kol. Sociálně patologické jevy u dětí. Praha : Institut pro kriminologii a sociální prevenci, 2000

Večerka, K., Holas, J., Štechová, M. Problémové děti ve školských výchovných zařízeních. Praha : KNOK

Štechová, M. Polygrafie, 2000

Večerka, K., Holas, J., Štechová, M., Diblíková, S., Neumann, J. Mladiství pachatelé na prahu tisíciletí. Praha : IKSP, 2004

Diblíková, S., Neumann, J.

Mladistvá osoba:

mladistvým ten, kdo v době spáchání provinění dovršil patnáctý rok a nepřekročil osmnáctý rok svého věku.

(trestní odpovědnost mladistvého vzniká dnem, který následuje po dni patnáctých narozenin.!)

Nutno odlišovat tzv. věk matrikový: počítaný od data narození, které je uvedeno v matrice narozených dětí a věk mentální (celkovou vyspělost pachatele – biologická, psychologická, sociální a mravní úroveň)

protiprávním činem provinění, nebo čin jinak trestný

V řízení dle zákona o soudnictví ve věcech mládeže je třeba postupovat s přihlédnutím k **věku, zdravotnímu stavu, rozumové a mravní vyspělosti osoby, proti níž se vede, aby její další vývoj byl co nejméně ohrožen** a aby projednávané činy a jejich příčiny i okolnosti, které je umožnily, byly náležitě objasněny a za jejich spáchání byla vyvozena odpovědnost podle tohoto zákona. Řízení je přitom třeba vést tak, aby působilo k **předcházení** dalším protiprávním činům. **Orgány činné podle tohoto zákona přitom spolupracují s příslušným orgánem sociálně-právní ochrany dětí.**

Rozumová a mravní vyspělost má dvě složky, které se vzájemně ovlivňují a tvoří z hlediska vývoje mladistvého do značné míry celek. Obecně je složka **rozumového vývoje** charakterizována tak, že zahrnuje postupné individuální nabývání schopnosti pojmového myšlení, přičemž stupeň takového vývoje je určován dosaženou úrovní tohoto myšlení. Za **mravní vývoj** osobnosti mladistvého se pak obecně považuje proces, v němž si osobnost mladistvého v průběhu individuálního rozvoje osvojuje normy chování, které platí v daném období rozvoje společnosti, a tyto přeměňuje na osobní a morální kvality, tedy vytváří si vlastní hodnotový systém, který je v určitém vztahu k hodnotám společnosti, v níž žije. V závislosti na biologickém a psychickém zrání osobnosti mladistvého rozumová a mravní vyspělost mladistvého získává trvalejší ráz.

V případě pochybností o rozumovém a mravním vývoji konkrétního mladistvého musí řešit příslušnou otázku **znalci z oboru zdravotnictví, odvětví psychiatrie, příp. i psychologie**, k vyšetření duševního stavu přiberou dva znalci z oboru zdravotnictví odvětví psychiatrie se specializací na dětskou psychiatrii, což nevylučuje, aby byl ve vhodných případech přibrán ve smyslu i znalec psycholog).

Dospívání dítěte je proces, který neprobíhá u každého dítěte stejně, resp. ve stejném časovém období, a byť lze stanovit obecnou hranici patnácti let, jako hranici trestní odpovědnosti, kdy je zásadně (zpravidla) dítě již **natolik zralé, že obecně má potřebnou způsobilost rozumovou a mravní k trestní odpovědnosti**, ale nelze vyloučit, že v důsledku vývojového opoždění, které není chorobné povahy, tomu bude u konkrétního dítěte jinak.

Příklady vzniku trestní odpovědnosti v zahraničí:

země, kde už je hranice nastavena na 14 let, což jsou například Čína, Německo, Itálie, Japonsko, Rusko či Vietnam

země, kde jsou prý v různých formách trestně odpovědné už děti jedenáctileté (Turecko), desetileté (Anglie a Wales, Ukrajina či Nepál), devítileté (Etiopie, Filipíny a zejména Írán, kde se tato nízká hranice vztahuje pouze na dívky, zatímco chlapci jsou podle informací UNICEF imunní až do svých patnácti let

viz.

<http://www.unicef.org/pon97/p56a.htm>

Zákon zde tedy pouze vyžaduje, aby si mladistvý byl vzhledem ke stupni svého vývoje schopen uvědomit, že „**dělá něco špatného**“, co **hrubě odporuje normám společnosti**, ve které žije, a aby byl schopen odpovídajícím způsobem usměrnit svoje chování. Proto **nebývá zpravidla obtížné posoudit případy, kdy došlo ke spáchání závažných kriminálních deliktů (např. vraždy, znásilnění, loupeže) nebo klasických trestných jednání (např. krádeže, zpronevěry, vydírání), kdy si mladistvý zpravidla musel být vědom toho, že jedná v rozporu se zákonem. Obtížnější může být posouzení jednání (např. drobných případů neoprávněného užívání cizí věci, omezování osobní svobody, výtržnictví apod.)**, které sice překročilo meze stanovené trestním zákonem, avšak ne vždy musí být mladistvému vzhledem ke stupni jeho duševní zralosti jasné, že tyto hranice svým jednáním již překročil. Nezralost mladistvého přitom musí být podstatná, tj. musí být zřejmé, že v době činu ještě nedosáhl po stránce intelektuální nebo po stránce mravní takového stupně vývoje, jakého zpravidla dosahují jeho vrstevníci.

Je třeba chránit osobní údaje osoby, proti níž se řízení vede, a její soukromí, aby každá taková osoba byla chráněna před škodlivými vlivy, a při dodržení zásady, že je považována za nevinnou, dokud její vina nebyla prokázána zákonným způsobem.

§ 2 odstavec 2 trestního řádu:

dokud pravomocným odsuzujícím rozsudkem soudu není vina vyslovena, nelze na toho, proti němuž se vede trestní řízení, hledět, jako by byl vinen.

Mladistvý má právo na zacházení přiměřené jeho věku, duševní vyspělosti a zdravotnímu stavu.

Mladistvý musí mít **obhájce** od okamžiku, kdy jsou proti němu použita opatření podle tohoto zákona nebo provedeny úkony podle trestního řádu, včetně úkonů neodkladných a neopakovatelných, ledaže nelze provedení úkonu odložit a vyrozumění obhájce o něm zajistit.

Soudci, státní zástupci, příslušníci policejních orgánů a úředníci Probační a mediační služby působící v trestních věcech mládeže musí mít **zvláštní průpravu** pro zacházení s mládeží.

Opatření ukládaná mladistvím

Účel opatření

Účelem opatření vůči mladistvému je především **vytvoření podmínek pro sociální a duševní rozvoj** mladistvého se zřetelem k jím dosaženému stupni rozumového a mravního vývoje, osobním vlastnostem, k rodinné výchově a k prostředí mladistvého, z něhož pochází, i jeho ochrana před škodlivými vlivy a předcházení dalšímu páčání provinění.

Vedle výchovných, ochranných a trestních opatření patří do systému reakce na spáchaná provinění i alternativní procesní postupy – zvláštní způsoby řízení, tzv. odklony od standardního soudního řízení – a specifické formy reakce na provinění mladistvých v podobě upuštění od uložení trestního opatření, ať už **definitivního nebo podmíněného** (v některých případech spojené s uložení výchovného nebo ochranného opatření). Ani tím však nejsou formy reakce na provinění mladistvých zcela vyčerpány. Další z nich mají povahu mimotrestních právních následků a náleží k nim zvláště občanskoprávní povinnost k náhradě škody způsobené stíhaným činem. Trestněprávní rámec překračují i širší společenské důsledky trestné činnosti mladistvých.

Druhy opatření

Mladistvému lze uložit pouze tato opatření:

- a) výchovná opatření
- b) ochranná opatření
- a) trestní opatření

Opatření uložené podle zákona o soudnictví ve věcech mládeže musí přihlížet k **osobnosti toho, komu je ukládáno, včetně jeho věku a rozumové a mravní vyspělosti, zdravotnímu stavu, jakož i jeho osobním, rodinným a sociálním poměrům, a musí být přiměřené povaze a závažnosti spáchaného činu.** Politické, národní, sociální nebo náboženské smýšlení mladistvého nebo dítěte mladšího patnácti let, jeho rodiny nebo rodiny, v níž žije, anebo způsob výchovy mladistvého nebo dítěte mladšího patnácti let nemůže být důvodem k uložení opatření podle zákona o soudnictví ve věcech mládeže.

Posloupnost zákonem upravených opatření a forem řešení trestné činnosti s nimi spojených:

řešení trestní věci odklonem od trestního stíhání (po splnění zákonem nebo rozhodnutím soudu stanovených podmínek) – tento postup s využitím specifických mediačních metod by měl směřovat především k urovnání proviněním narušených právních a společenských vztahů, přičemž konečné rozhodnutí ve věci by v sobě mělo obsahovat (vedle určitého sankčního prvku) především řešení aktuální životní situace mladistvého, motivující ho určitým způsobem do budoucna;

výchovná a ochranná opatření – při ukládání těchto méně intenzivních opatření je třeba respektovat zásadu proporcionality ve vztahu k závažnosti spáchaného činu a osobě mladistvého provinilce a sledovat především jeho další sociální a duševní rozvoj, se zřetelem k jím dosaženému stupni rozumového a mravního vývoje, osobním vlastnostem, rodinné výchově a k prostředí, z něhož pochází, a k předcházení dalšímu páchaní provinění;

ukládání alternativních trestních opatření nespojených s bezprostředním odnětím svobody s probačními prvky i bez nich – preferovány by měly být sankce vykonávané ve společenství za aktivního působení blízkého sociálního okolí mladistvého a sankce spojené se specifickou péčí probačních úředníků; při úvaze o volbě přiměřené trestněprávní sankce nebo o vhodnosti upuštění od potrestání mladistvého by měl být důkladně zvažován i vliv samotného projednání trestní věci na něho, zejména z hlediska jeho dalšího sociálního a duševního rozvoje a předcházení dalšímu páchaní provinění;

trestní opatření nepodmíněného odnětí svobody, ukládané podle závažnosti činu jako **ultima ratio** trestněprávního postihu – zákon umožňuje uložit mladistvému toto trestní opatření výrazně kratšího trvání než u dospělých a počítá s tím, že nařízení jeho výkonu bude doprovázeno širokou nabídkou integračních opatření a vzdělávacích programů, které mu napomohou začlenit se znovu do společnosti; zároveň zákon předpokládá, že výchovná podpora a pomoc mladistvým nebude končit jejich propuštěním na svobodu, nýbrž že bude poskytována i po skončení výkonu trestního opatření.

Výchovná opatření

Při upuštění od trestního opatření nebo podmíněném upuštění od trestního opatření mohou být k dosažení účelu tohoto zákona uložena mladistvému výchovná opatření. Dovoluje-li to jejich povaha, je možné použít vůči mladistvému výchovného opatření i vedle uloženého ochranného nebo trestního opatření nebo v souvislosti se zvláštními způsoby řízení.

Výchovná opatření lze uložit nejdéle na dobu současně stanovené zkušební doby u podmíněného odsouzení nebo podmíněného odložení peněžitého opatření; jsou-li ukládána samostatně nebo vedle jiného ochranného nebo trestního opatření, lze je uložit nejdéle na dobu tří let.

Výchovnými opatřeními jsou

- a) dohled probačního úředníka,
- b) probační program,
- c) výchovné povinnosti,
- d) výchovná omezení,
- e) napomenutí s výstrahou.

Výchovná opatření může soud pro mládež a v přípravném řízení státní zástupce ukládat se souhlasem osoby, proti níž se řízení vede, již v průběhu trestního řízení, a to nejdéle do jeho pravomocného skončení. Mladistvý může kdykoli v průběhu řízení až do jeho pravomocného skončení svůj souhlas odvolat prohlášením adresovaným soudu pro mládež a v přípravném řízení státnímu zástupci, který vede řízení. Výkon výchovného opatření tím končí.

Okruh výchovných opatření, která lze uložit, není nijak omezen, a proto může jít o všechna výchovná opatření zde vyjmenovaná. Jedním rozhodnutím přitom může být uloženo jedno i více takových opatření vedle sebe. Ukládány tedy mohou být v různých kombinacích tak, aby bylo co nejefektivněji dosaženo naplnění účelu zákona.

Zjistí-li soud pro mládež, že jsou dány důvody pro nařízení ústavní výchovy podle zákona o rodině, dá obecnému soudu podnět k zahájení řízení.

Dohled probačního úředníka

Dohledem probačního úředníka se rozumí pravidelné sledování chování mladistvého v jeho rodině a způsobu výchovného působení rodičů na něj, kontrola dodržování uloženého probačního programu a výchovných povinností a omezení uložených mladistvému soudem pro mládež a v přípravném řízení státním zástupcem nebo vyplývajících ze zákona a jeho pozitivní vedení probačním úředníkem k životu v souladu se zákonem.

Účelem dohledu probačního úředníka je:

- a) sledování a kontrola chování mladistvého, zaměřená na zajištění ochrany společnosti a snížení možnosti opakování trestné činnosti,
- b) odborné vedení a pomoc mladistvému s cílem zajistit, aby v budoucnu vedl řádný život.

Mladistvý, kterému byl uložen dohled probačního úředníka, je povinen

a) spolupracovat s probačním úředníkem způsobem, který mu probační úředník stanoví na základě programu jeho výkonu,

b) dostavovat se k probačnímu úředníkovi ve lhůtách, které mu budou stanoveny probačním úředníkem; při stanovení těchto lhůt probační úředník přihlédně k poměrům mladistvého, jeho životní situaci v době výkonu dohledu i k prostředí, v němž žije,

c) informovat probačního úředníka o svém pobytu, zaměstnání, dodržování uložených přiměřených omezení nebo povinností a jiných důležitých okolnostech pro výkon dohledu určených probačním úředníkem,

d) nebránit probačnímu úředníkovi ve vstupu do obydlí.

Dohled probačního úředníka (probační dohled) je výchovné opatření, které představuje velice intenzivní zásah do životních poměrů mladistvého. Jeho podstatou je konstruktivní metoda převýchovy a jiného pozitivního ovlivňování chování mladistvého provinilce, která je založena na účelné kombinaci prvků kontroly, pomoci a poradenství. Samotným probačním dohledem se rozumí pravidelné sledování chování mladistvého v jeho rodině a sociálním prostředí, v němž žije, sledování výchovného působení rodičů na něj, kontrola dodržování zákonem nebo soudem pro mládež stanovených podmínek dohledu a plnění povinností vyplývajících pro mladistvého z dalších výchovných opatření, byla-li mu uložena, pomoc mladistvému při řešení příčin spáchané trestné činnosti a jeho životních problémů a pozitivní vedení mladistvého probačním úředníkem k životu v souladu se zákonem.

Samotná probační činnost prováděná v rámci něho v sobě zahrnuje jak kontrolu , tak nabídku pomoci, psychosociálního vedení , poradenství , doprovázení během výkonu rozhodnutí a nabídku zprostředkování dalších služeb. Kontrola je – na rozdíl od probačních činností spojených s výkonem ostatních výchovných a trestních opatření – ze zákona institucionalizována a doprovázena povinností probačního úředníka při výkonu dohledu pravidelně navštěvovat mladistvého, nad nímž vykonává dohled, v jeho bydlišti a ve škole. Zákon v tomto kontextu současně zdůrazňuje s ohledem na specifické poměry mladistvého nezbytnost kontinuálního sledování jeho chování v jeho rodině a způsobu výchovného působení rodičů na něj. Potenciál změny v životních poměrech a v postojích mladistvého je nicméně obsažen zejména v poskytování pomoci, v poradenství a ve vedení mladistvého k životu v souladu s obecně závaznými právními normami. Právě tyto složky probačního dohledu mohou nejúčinněji přispět k naplnění účelu zákona a účelu výchovných opatření.

Probační program

Probačním programem se rozumí zejména program sociálního výcviku, psychologického poradenství, terapeutický program, program zahrnující obecně prospěšnou činnost, vzdělávací, doškolovací, rekvalifikační nebo jiný vhodný program k rozvíjení sociálních dovedností a osobnosti mladistvého, a to s různým režimem omezení v běžném způsobu života, který směřuje k tomu, aby se mladistvý vyhnul chování, které by bylo v rozporu se zákonem, a k podpoře jeho vhodného sociálního zázemí a k urovnání vztahů mezi ním a poškozeným. Probační program schvaluje ministr spravedlnosti a zapisuje se do seznamu probačních programů vedeného Ministerstvem spravedlnosti.

Soud pro mládež a v přípravném řízení státní zástupce může uložit mladistvému povinnost podrobit se probačnímu programu

- a) je vhodný vzhledem k potřebám mladistvého a zájmům společnosti,
- b) je mu poskytnuta dostatečná možnost seznámit se s obsahem probačního programu a
- c) mladistvý souhlasí se svou účastí na něm.

O ukončení probačního programu a jeho výsledku podá probační úředník bez zbytečného odkladu zprávu soudu pro mládež nebo státnímu zástupci, který probační program uložil.

Probačním programem se rozumí zejména program sociálního výcviku, psychologického poradenství, terapeutický program, program zahrnující obecně prospěšnou činnost, vzdělávací, doškolovací, rekvalifikační a jiný vhodný program k rozvíjení sociálních dovedností a osobnosti mladistvého. Tento výčet je pouze demonstrativní, proto lze akreditovat a v praxi využívat i probační programy jinak zaměřené. Účast mladistvého na nich musí směřovat k tomu, aby se vyhnul chování, které by bylo v rozporu se zákonem, k podpoře jeho vhodného sociálního zázemí a k urovnání vztahů mezi ním a poškozeným.

Probační programy musí být realizovány v podobě a v režimu schváleném ministrem spravedlnosti, a proto podobu a režim výkonu probačních programů nemohou měnit ani jejich realizátoři. Určité následné modifikace podoby a režimu výkonu těchto programů nelze zcela vyloučit, ale je k tomu třeba schválení ministra spravedlnosti a příslušného zápisu do seznamu probačních programů. Soudy a státní zástupci musí mít k dispozici nejen seznam probačních programů vedený Ministerstvem spravedlnosti ČR.

Primárním cílem působení na mladistvé v rámci probačních programů je řešení jejich aktuálních životních problémů a příčin trestné činnosti. Současně však aktivity v rámci nich vyvíjené směřují k tomu, aby se napříště zdrželi trestné činnosti a získali vhodné sociální zázemí a perspektivní společenské uplatnění.

Výchovné povinnosti

Soud pro mládež a v přípravném řízení státní zástupce může mladistvému uložit výchovnou povinnost, kterou stanoví

- a) bydlel s rodičem nebo jiným dospělým, který je odpovědný za jeho výchovu,
- b) jednorázově nebo ve splátkách zaplatil přiměřenou peněžitou částku, kterou zároveň určí, na peněžitou pomoc obětem trestné činnosti poskytovanou podle zvláštního zákona,
- c) vykonal bezplatně ve volném čase společensky prospěšnou činnost určitého druhu,
- d) usiloval o vyrovnání s poškozeným,
- e) nahradil podle svých sil škodu způsobenou proviněním anebo jinak přispěl k odstranění následku provinění,
- f) podrobil se léčení závislosti na návykových látkách, které není ochranným léčením nebo zabezpečovací detencí podle trestního zákoníku,

g) podrobil se ve svém volném čase vhodnému programu sociálního výcviku, psychologickému poradenství, terapeutickému programu, vzdělávacímu, doškolovacímu, rekvalifikačnímu nebo jinému vhodnému programu k rozvíjení sociálních dovedností a osobnosti mladistvého, který není probačním programem.

Výchovná povinnost zaplatit peněžitou částku se uloží, jestliže lze předpokládat, že peněžitá částka bude zaplacená z peněžitých prostředků, s nimiž smí mladistvý samostatně nakládat. Soud pro mládež a v přípravném řízení státní zástupce může stanovit, že peněžitá částka bude zaplacená v přiměřených měsíčních splátkách.

Vykonání společensky prospěšné činnosti určitého druhu smí být mladistvému uloženo jen tak, aby nenarušilo jeho přípravu na budoucí povolání, především plnění povinností souvisejících se vzdělávacím programem školy, nebo výkon povolání či zaměstnání, a na dobu nejvýše čtyř hodin denně, osmnácti hodin týdně a šedesáti hodin celkem.

Výchovná opatření ve formě výchovných povinností jsou jedním z nejvýznamnějších prostředků působení na mladistvé provinilce a individualizace reakce na jejich trestnou činnost. Podstatou jejich působení je usměrnění jednání mladistvých určitým pozitivně motivujícím způsobem, dosažení žádoucí změny jejich životních postojů a řešení problémů spojených s jejich trestnou činností. Jejich předností je potenciálně velice široký okruh vztahů, které mohou ovlivnit. Zpravidla jsou s nimi spojeny určité zásahy do svobody jednání a rozhodování mladistvých, primárně však sledují konsolidaci jejich osobních poměrů, vytvoření předpokladů pro jejich další sociální rozvoj, urovnání jejich vztahů s poškozeným, odstranění příčin spáchané trestné činnosti a uvedení jejich chování v běžném občanském životě do souladu s platnými právními normami. Tím současně ve veřejném zájmu přispívají k prevenci recidivy trestné činnosti.

Výchovné povinnosti mohou mít jak povahu opatření ukládajících mladistvému určitá déle trvající konání, tak povahu opatření ukládajících mu jednorázová plnění. Do první skupiny patří např. účast na různých programech a kurzech, do druhé pak např. zaplacení přiměřené peněžité částky na peněžitou pomoc obětem trestné činnosti nebo vykonání určité společensky prospěšné činnosti. V prvním z těchto případů je nezbytné v rozhodnutí, jímž je ukládána určitá déletrvající výchovná povinnost stanovit dobu jejího trvání, ve druhém případě lze termín plnění jednorázové výchovné povinnosti stanovit buď v rozhodnutí nebo až v rámci jeho výkonu.

Výchovná omezení

Soud pro mládež a v přípravném řízení státní zástupce může mladistvému uložit výchovné omezení, kterým stanoví

- a) nenavštěvoval určité akce, zařízení nebo jiné pro mladistvého nevhodné prostředí,
- b) nestýkal se s určitými osobami,
- c) nezdržoval se na určitém místě,

- d) nepřechovával předměty, které by mohly sloužit k páčání dalších provinění,
- e) nežíval návykové látky,
- f) neúčastnil se hazardních her, sázek a hraní na výherních hracích přístrojích,
- g) neměnil bez předchozího ohlášení probačnímu úředníkovi místo svého pobytu,
- h) neměnil bez předchozího oznámení probačnímu úředníkovi bezdůvodně svoje zaměstnání.

Výchovná opatření v podobě výchovných omezení jsou vedle dohledu probačního úředníka, probačních programů a výchovných povinností dalším prostředkem dlouhodobého působení na mladistvé provinilce cíleně zaměřeným na usměrnění jejich chování v běžném životě a na jejich ochranu před škodlivými vlivy. Jejich podstatou jsou zásahy do svobody jednání a rozhodování mladistvých. Vesměs mají formu zákazů určitého konání, tedy formu povinnosti zdržet se určitého nežádoucího jednání (to na rozdíl od výchovných povinností, které mají formu příkazů k určitému pozitivnímu konání).

Výchovná omezení lze potenciálně užít v souvislosti s projednáváním všech druhů provinění. Zákon totiž nijak neomezuje okruh případů, v nichž je lze mladistvému uložit.

Zákon rovněž nevyklučuje možnost ve vhodných případech uložit vedle sebe více výchovných omezení, anebo kombinovat výchovná omezení s výchovnými povinnostmi a s dalšími výchovnými opatřeními, zvláště pak s dohledem probačního úředníka. Vždy je ovšem třeba pamatovat na to, aby přijímání opatření jednotlivě i ve svém celku nenarušila přípravu mladistvého na budoucí povolání nebo samotný výkon jeho povolání či zaměstnání.

Napomenutí s výstrahou

Napomenutím s výstrahou soud pro mládež a v přípravném řízení státní zástupce mladistvému v přítomnosti jeho zákonného zástupce důrazně vytkne protiprávnost jeho činu a upozorní ho na konkrétní důsledky, jež mu hrozí podle tohoto zákona v případě, že by v budoucnu páchal další trestnou činnost.

Je-li to účelné a vhodné, může soud pro mládež a v přípravném řízení státní zástupce při vyslovení napomenutí s výstrahou současně přenechat postižení mladistvého jeho zákonnému zástupci, škole, jíž je mladistvý žákem, nebo výchovnému zařízení, v němž žije; v takovém případě si soud pro mládež předem vyžádá stanovisko školy nebo výchovného zařízení. Zákonný zástupce, škola nebo výchovné zařízení jsou povinni o výsledku vyrozumět soud pro mládež nebo státního zástupce.

Napomenul-li soud pro mládež a v přípravném řízení státní zástupce mladistvého a udělil mu zároveň výstrahu, popřípadě přenechal-li postižení mladistvého jeho zákonnému zástupci, škole nebo výchovnému zařízení, hledí se na mladistvého, jako by nebyl odsouzen.

Napomenutí s výstrahou má ve srovnání s ostatními výchovnými opatřeními specifickou povahu danou tím, že v sobě obsahuje určitý sankční prvek, byť výrazně menší intenzity, než je tomu u trestních opatření. Ve svých důsledcích jde o jednorázový akt, jehož podstatou je důrazná výtká mladistvému, že se dopustil jednání naplňujícího znaky skutkové podstaty

určitého provinění, doprovázená upozorněním na možný postih v případě recidivy trestné činnosti. Tato výtka je činěna s cílem odradit mladistvého od opakování provinění a dosáhnout žádoucí změny jeho životních postojů a chování. Z tohoto hlediska je velice důležité, aby byla vyslovena s cítem pro věc a formou adekvátní rozumové vyspělosti mladistvého, jeho charakterovým vlastnostem a povaze spáchaného činu. Následný zásah do svobody jednání a rozhodování mladistvého může být spojen s případným postihem ze strany jeho zákonného zástupce, školy nebo výchovného zařízení .

V těch případech, kdy protiprávní jednání (provinění) mladistvého mělo souvislost se školní docházkou, např. mladistvý jím způsobil škodu na školském zařízení apod., může po předchozím zjištění stanoviska školy soud pro mládež přenechat postižení mladistvého škole . Vyloučeno není, aby tak učinil i v jiných případech, mělo by však jít spíše o výjimky, které musí vyplynout ze spolupráce se školou a jejího stanoviska vyjádřeného na žádost soudu pro mládež. K postižení mladistvého by přitom mělo dojít postupem podle školského řádu příslušné školy. V praxi může jít např. o snížení známky z chování, ředitelskou důtku apod.

Totéž platí i o možnosti přenechat postižení mladistvého výchovnému zařízení , v němž je mladistvý na základě rozhodnutí soudu či rozhodnutí rodičů umístěn.

Ochranná opatření

Ochrannými opatřeními jsou ochranné léčení zabezpečovací detence zabránění věci nebo jiné majetkové hodnoty a ochranná výchova. Jejich účelem je kladně ovlivnit duševní, mravní a sociální vývoj mladistvého a chránit společnost před páchaním provinění mladistvými.

Ochranná výchova

Soud pro mládež může mladistvému uložit ochrannou výchovu, pokud

- a) o výchovu mladistvého není náležitě postaráno a nedostatek řádné výchovy nelze odstranit v jeho vlastní rodině nebo v rodině, v níž žije,
- b) dosavadní výchova mladistvého byla zanedbána, nebo
- c) prostředí, v němž mladistvý žije, neposkytuje záruku jeho náležité výchovy, a nepostačuje uložení výchovných opatření.

Ochranná výchova potrvá, dokud to vyžaduje její účel, **nejdéle však do dovršení osmnáctého roku věku mladistvého**; vyžaduje-li to zájem mladistvého, může soud pro mládež ochrannou výchovu prodloužit do dovršení jeho devatenáctého roku. (k tomu viz. např. případ Kmetiněves) Novela ZSM má reagovat na obavy široké veřejnosti z nebezpečí, které představují duševně nemocné děti, umožňuje oproti platné právní úpravě uložit takovému dětskému pachateli ochranné léčení, **trvajícím dokud to bude vyžadovat jeho účel.**

Účelem ochranné výchovy je vhodnou výchovou odstranit, popř. omezit možnost vzniku dalších, pro společnost nebezpečných následků zanedbané výchovy a zároveň umožnit jednotlivci jeho další rozvoj, aby se mohl stát řádným občanem. Ochranná výchova by měla

být základním ochranným opatřením soudu pro mládež vůči mladistvým v závažnějších věcech, neboť uložení ochranné výchovy může ve vhodných případech nahradit i funkci nepodmíněného trestního opatření odnětí svobody.

Uložení ochranné výchovy podle je subsidiární k uložení výchovných opatření, zákon dává přednost uložení výchovných opatření, která by měla být méně zasahující a omezující ve vztahu k osobní svobodě mladistvého.

Ukládá se:

- a) samostatně, upustil-li od uložení trestního opatření, nebo
- b) vedle trestního opatření, jestliže tu nejsou splněny podmínky pro upuštění od uložení trestního opatření.

Základní podmínkou pro uložení ochranné výchovy v řízení v trestní věci mladistvého je odsouzení, tj. jeho uznání vinným pro provinění.

A): Možnosti výchovného působení v rodině, dále i ve škole, v učilišti apod., a to jak v době rozhodování, tak i z hlediska budoucího působení, včetně konkrétního podílu rodičů na výchovných nedostatcích a problémech mladistvého, včetně jeho sklonů k páčání provinění a možností rodičů i dalších členů rodiny k nápravě takových nedostatků.

B): Míra zanedbání dosavadní výchovy mladistvého a příčiny tohoto stavu, zejména se zřetelem k tomu, jaké jsou nedostatky v rodinné výchově a kdo a jakým způsobem se na zanedbanosti výchovy podílel a podílil apod.

C): Výchovné prostředí v rodině, včetně charakterových a morálních vlastností osob, s nimiž mladistvý žije v rodině, ve škole i na pracovišti, jakož i osob, se kterými se pravidelně stýká, jejich občanské postoje, jejich přístup ke kriminalitě a popř. i vztah k osobám, které se dopouštějí trestné činnosti, apod.

Ve všech těchto případech je třeba zkoumat i osobní povahové vlastnosti mladistvého, jeho postoje ke společnosti, ke vzdělání, ke kultuře, ale i k tzv. asociální či přímo kriminální subkultuře apod. Při zkoumání osobnosti mladistvého je třeba též hodnotit, do jaké míry se zanedbaná výchova, popř. okolnost, že o jeho výchovu není náležitě postaráno, a prostředí, ve kterém žije, podílely na spáchání provinění mladistvým.

Ochranná výchova se podle tohoto zákona vykonává ve speciálních školských zařízeních pro výkon ochranné výchovy v resortu Ministerstva školství. Tato zařízení jsou zásadně společná pro výkon ochranné výchovy a ústavní výchovy nařízené podle zákona o rodině. V těchto školských zařízeních musí být zajištěno základní právo každého dítěte na výchovu a vzdělávání v návaznosti na ústavní principy a mezinárodní smlouvy o lidských právech a základních svobodách, jimiž je Česká republika vázána, vytvářeny podmínky podporující sebedůvěru dítěte, rozvíjející citovou stránku jeho osobnosti a umožňující aktivní účast dítěte ve společnosti. S dítětem musí být zacházeno v zájmu plného a harmonického rozvoje jeho osobnosti s ohledem na potřeby osoby jeho věku.

Uvedená školská zařízení se podle § 2 zákona č. 109/2002 Sb. dělí na:

- a) diagnostický ústav,

- b) dětský domov,

- c) dětský domov se školou,
d) výchovný ústav.

Výkon ochranné výchovy začíná zpravidla v diagnostických ústavech, jejichž prostřednictvím se mladiství, jimž byla uložena ochranná výchova, přijímají a rozmísťují do příslušných typů školských zařízení na základě výsledků komplexního vyšetření, zdravotního stavu mladistvých a volné kapacity jednotlivých zařízení. Z uvedených zařízení jsou pro děti s uloženou ochranou výchovou určeny dětské domovy se školou a výchovné ústavy [srov. § 13 odst. 1 písm. b) a § 14 odst. 1 cit. zákona č. 109/2002 Sb.]. **Výchovné ústavy se zřizují odděleně pro děti s nařízenou ústavní výchovou a uloženou ochrannou výchovou**, popřípadě jako výchovný ústav nebo výchovná skupina pro děti, které jsou nezletilými matkami, a jejich děti, nebo pro děti, které vyžadují výchovně léčebnou péči (srov. § 14 odst. 2 cit. zákona č. 109/2002 Sb.).

Podle § 15 cit. zákona č. 109/2002 Sb. v zařízeních, ve kterých jsou umístěny děti s uloženou ochrannou výchovou, jsou používány **speciální stavebně technické prostředky k zabránění útěku těchto dětí**. Na základě rozhodnutí ředitele zařízení je dále možné v těchto zařízeních za účelem zajištění bezpečnosti dětí, zaměstnaných osob a svěřeného majetku využívat audiovizuální systémy.

Audiovizuální systémy je možné využívat

- a) pro kontrolu okolí budovy či více budov na jednom ohraničeném pozemku,
b) pro kontrolu vnitřních prostor zařízení, kam nemají děti přístup,
c) pro kontrolu chodeb, místností určených pro zaměstnance zařízení a oddělené místnosti.

Plány pro využívání audiovizuální techniky včetně rozmístění sledovacích bodů v zařízeních a dále plány rozmístění speciálních stavebně technických prostředků v zařízeních a jejich jednotlivé druhy schvaluje ministerstvo. O umístění a způsobu využívání audiovizuální techniky musí být ředitelem zařízení předem informovány všechny děti umístěné v zařízení a všichni zaměstnanci zařízení.

Trvání ochranné výchovy je omezeno:

- a) účelem ochranné výchovy – byl-li dosažen účel ochranné výchovy, musí být mladistvý z ochranné výchovy propuštěn, i když ještě nedovršil osmnáctý rok svého věku,
b) věkem mladistvého – ve dvojím směru: jednak po dovršení osmnáctého roku věku mladistvého již nelze začít s jejím výkonem a jednak již uloženou ochrannou výchovu lze

prodloužit do dovršení jeho devatenáctého roku věku. K rozhodnutí o prodloužení ochranné výchovy však musí dojít ještě před dovršením osmnáctého roku věku mladistvého.

Přeměna ústavní a ochranné výchovy

Jestliže převýchova mladistvého pokročila do té míry, že lze očekávat, že i bez omezení, kterým je podroben během výkonu ochranné výchovy, se bude řádně chovat a pracovat, avšak dosud nepominuly všechny okolnosti, pro něž byla ochranná výchova uložena, může soud ochrannou výchovu přeměnit v ústavní výchovu, nebo může rozhodnout o podmíněném umístění mladistvého mimo takové výchovné zařízení. Přitom může mladistvému uložit dohled probačního úředníka nebo jiné výchovné opatření.

Nesplní-li mladistvý očekávání, že bez omezení, jimž byl podroben ve výchovném zařízení, kde vykonával ochrannou výchovu, se bude řádně chovat, soud pro mládež podmíněné umístění mimo výchovné zařízení zruší a rozhodne, že se ve výkonu ochranné výchovy pokračuje. Obdobně postupuje soud pro mládež při přeměně ústavní výchovy na ochrannou výchovu.

Trestní opatření

- a) obecně prospěšné práce,
- b) peněžité opatření,
- c) peněžité opatření s podmíněným odkladem výkonu,
- d) propadnutí věci nebo jiné majetkové hodnoty,
- e) zákaz činnosti,
- f) vyhoštění,
- g) domácí vězení,
- h) zákaz vstupu na sportovní, kulturní a jiné společenské akce,
- i) odnětí svobody podmíněně odložené na zkušební dobu (podmíněné odsouzení),
- j) odnětí svobody podmíněně odložené na zkušební dobu s dohledem,
- k) odnětí svobody nepodmíněné.

Ukládání trestního opatření

Při výměře trestního opatření se jako k polehčující okolnosti přihlédne zejména k tomu, že mladistvý úspěšně vykonal probační program nebo jiný vhodný program sociálního výcviku, psychologického poradenství, terapeutický program, program zahrnující obecně prospěšnou činnost, vzdělávací, doškolovací, rekvalifikační nebo jiný vhodný program k rozvíjení sociálních dovedností a osobnosti mladistvého.

Při stanovení druhu trestního opatření a jeho výměry soud pro mládež přihlédne také k tomu, že mladistvý spáchal provinění ve stavu zmenšené přičetnosti, který si přivodil vlivem návykové látky.

Za podmínek stanovených v trestním zákoníku může soud pro mládež uložit mladistvému obecně prospěšné práce s přihlédnutím k jeho stanovisku k možnosti jejich uložení, které je povinen zjistit; horní hranice sazby tohoto trestního opatření u mladistvého nesmí převyšovat polovinu horní hranice stanovené v trestním zákoníku. Obecně prospěšné práce nesmí vzhledem ke své povaze nebo okolnostem, za kterých jsou vykonávány, ohrožovat zdraví, bezpečnost nebo mravní vývoj mladistvých. Soud pro mládež může vedle trestního opatření obecně prospěšných prací uložit i vhodná výchovná opatření.

Odnětí svobody

Trestní sazby odnětí svobody stanovené v trestním zákoníku se u mladistvých snižují na polovinu, přičemž však horní hranice trestní sazby nesmí převyšovat pět let a dolní hranice jeden rok.

Nepodmíněné odnětí svobody může soud pro mládež mladistvému uložit jen tehdy, jestliže by s ohledem na okolnosti případu, osobu mladistvého nebo předchozí použitá opatření uložení jiného trestního opatření zjevně nepostačovalo k dosažení účelu tohoto zákona.

V případě, že mladistvý spáchal provinění, za které trestní zákoník dovoluje uložení výjimečného trestu, a že povaha a závažnost provinění je vzhledem k zvlášť zavrženíhodnému způsobu provedení činu nebo k zvlášť zavrženíhodné pohnutce nebo k zvlášť těžkému a těžko napravitelnému následku mimořádně vysoká, může soud pro mládež uložit mladistvému odnětí svobody na pět až deset let, má-li za to, že by odnětí svobody v rozmezí uvedeném v odstavci 1 k dosažení účelu trestního opatření nepostačovalo.

Nepodmíněné odnětí svobody se u mladistvých, kteří nepřekročili devatenáctý rok svého věku, vykonává odděleně od ostatních odsouzených ve věznicích nebo ve zvláštních odděleních pro mladistvé.

Ukládá-li soud pro mládež nepodmíněné odnětí svobody mladistvému, který již dovršil devatenáctý rok věku, může s přihlédnutím zejména k délce ukládaného odnětí svobody a ke stupni a povaze narušení mladistvého rozhodnout, že mladistvý toto trestní opatření vykoná ve věznici pro ostatní odsouzené; učiní-li takové rozhodnutí, musí zároveň rozhodnout, do kterého typu věznice bude odsouzený pro další výkon nepodmíněného odnětí svobody zařazen.

Podmíněné odsouzení a podmíněné odsouzení s dohledem

Při podmíněném odsouzení mladistvého nebo jeho podmíněném odsouzení k odnětí svobody s dohledem stanoví soud pro mládež zkušební dobu na jeden rok až tři léta. Současně může soud pro mládež uložit i výchovná opatření.

Soud pro mládež může vzhledem k okolnostem případu a osobě mladistvého ponechat podmíněné odsouzení v platnosti i přesto, že mladistvý odsouzený zavinil příčinu k nařízení výkonu trestního opatření odnětí svobody

stanovit nad mladistvým odsouzeným dohled, pokud nebyl již uložen

přiměřeně prodloužit zkušební dobu, ne však o více než dvě léta, přičemž nesmí překročit horní hranici zkušební doby v trvání pěti let

uložit další výchovné opatření směřující k tomu, aby vedl řádný život

Obecně prospěšné práce, zákaz činnosti, zákaz vstupu na sportovní, kulturní a jiné společenské akce a vyhoštění

Za podmínek stanovených v trestním zákoníku může soud pro mládež uložit mladistvému obecně prospěšné práce s přihlédnutím k jeho stanovisku k možnosti jejich uložení, které je povinen zjistit; horní hranice sazby tohoto trestního opatření u mladistvého nesmí převyšovat polovinu horní hranice stanovené v trestním zákoníku (150 hodin). Obecně prospěšné práce nesmí vzhledem ke své povaze nebo okolnostem, za kterých jsou vykonávány, ohrožovat zdraví, bezpečnost nebo mravní vývoj mladistvých. Soud pro mládež může vedle trestního opatření obecně prospěšných prací uložit i vhodná výchovná opatření.

Zákaz činnosti může soud pro mládež mladistvému uložit, není-li to na překážku přípravě na jeho povolání, přičemž horní hranice sazby nesmí převyšovat pět let. Soud pro mládež může vedle trestního opatření zákazu činnosti uložit i vhodná výchovná opatření.

Za podmínek stanovených v trestním zákoníku může soud pro mládež mladistvému uložit zákaz vstupu na sportovní, kulturní a jiné společenské akce, přičemž horní hranice sazby nesmí převyšovat pět let. Soud pro mládež může vedle trestního opatření zákazu vstupu na sportovní, kulturní a jiné společenské akce uložit i vhodná výchovná opatření.

Peněžité opatření

Peněžité opatření se ukládá za podmínek stanovených v trestním zákoníku, je-li mladistvý výdělečně činný nebo jeho majetkové poměry uložení takového trestního opatření umožňují. Soud pro mládež může vedle peněžitého opatření uložit i vhodná výchovná opatření.

Soud pro mládež uloží peněžité opatření v rozmezí od deseti do třistašedesátipěti denních sazeb.

Denní sazba činí nejméně 100 Kč a nejvíce 5 000 Kč.

Náhradní trestní opatření stanoví soud pro mládež až na jeden rok.

Soud pro mládež může po právní moci rozhodnutí o uložení peněžitého opatření rozhodnout

po vyjádření mladistvého, že jeho zaplacení nebo nevykonaný zbytek bude nahrazen tím, že mladistvý vykoná obecně prospěšnou činnost v rámci probačního programu pro tento účel zřízeného, nebo společensky prospěšnou činnost v rámci výchovné povinnosti.

Peněžité opatření s podmíněným odkladem výkonu

Soud pro mládež může podmíněně odložit výkon peněžitého opatření,

a) jestliže vzhledem k osobě mladistvého, zejména s přihlédnutím k jeho dosavadnímu životu a prostředí, ve kterém žije a pracuje, a k okolnostem případu má důvodně za to, že účelu trestního opatření bude dosaženo i bez jeho výkonu, nebo

b) jestliže přijme záruku za nápravu mladistvého a vzhledem k výchovnému vlivu toho, kdo záruku nabídl, má důvodně za to, že účelu trestního opatření bude dosaženo i bez jeho výkonu.

Povolení podmíněného odložení výkonu peněžitého opatření se netýká výkonu ostatních trestních opatření uložených vedle tohoto trestního opatření, pokud není v rozsudku stanoveno jinak.

Zkušební doba

Při podmíněném odložení výkonu peněžitého opatření stanoví soud pro mládež zkušební dobu až na tři léta; zkušební doba počíná právní mocí rozsudku.

Podmíněně odsouzenému mladistvému může soud pro mládež uložit výchovná opatření.

Doba, po kterou podmíněně odsouzený mladistvý vedl ve zkušební době řádný život a vyhověl uloženým podmínkám, se započítá do zkušební doby nově stanovené při podmíněném odložení výkonu peněžitého opatření pro týž skutek nebo do zkušební doby stanovené při uložení úhrnného nebo souhrnného trestního opatření.

Rozhodnutí o osvědčení

Jestliže mladistvý, kterému byl podmíněně odložen výkon peněžitého opatření, vedl ve zkušební době řádný život a vyhověl uloženým podmínkám, vysloví soud pro mládež, že se osvědčil; jinak rozhodne, a to popřípadě již během zkušební doby, že se peněžité opatření vykoná.

Jestliže byla záruka za nápravu mladistvého, kterému byl podmíněně odložen výkon peněžitého opatření, odvolána tím, kdo ji poskytl, přezkoumá soud pro mládež chování mladistvého během zkušební doby, a shledá-li, že podmíněné odložení výkonu peněžitého opatření neplní své poslání, rozhodne, že se peněžité opatření vykoná; jinak podmíněné odložení výkonu peněžitého opatření ponechá v platnosti.

Neučiní-li soud pro mládež do roka od uplynutí zkušební doby rozhodnutí, aniž na tom měl vinu mladistvý, kterému byl podmíněně odložen výkon peněžitého opatření, má se za to, že se mladistvý osvědčil.

Bylo-li vysloveno, že se mladistvý, kterému byl podmíněně odložen výkon peněžitého opatření, osvědčil, anebo má-li se za to, že se osvědčil, hledí se něj, jako by nebyl odsouzen.

Rozhodne-li soud pro mládež podle odstavce, že se trestní opatření vykoná, rozhodne zároveň o náhradním trestním opatření odnětí svobody

Mimořádné snížení odnětí svobody

Má-li soud pro mládež vzhledem k okolnostem případu nebo vzhledem k poměrům mladistvého za to, že by použití trestní sazby odnětí svobody stanovené trestním zákoníkem bylo pro mladistvého nepřiměřeně přísné a že lze účelu trestního opatření dosáhnout i odnětím svobody kratšího trvání, může snížit trestní opatření odnětí svobody pod dolní hranici trestní sazby zákonem stanovené bez omezení uvedeného v trestním zákoníku.

Zahlazení odsouzení

Na mladistvého, kterému bylo uloženo nebo rozhodnutím prezidenta republiky zmírněno nebo prominuto trestní opatření odnětí svobody v délce nepřevyšující jeden rok, se hledí jako by nebyl odsouzen, jakmile bylo vykonáno nebo bylo od výkonu takového trestního opatření nebo jeho zbytku pravomocně upuštěno.

O tom, zda se zahlazuje odsouzení mladistvého k odnětí svobody, rozhodne soud pro mládež, přihlížející k jeho chování ve výkonu odnětí svobody, po výkonu tohoto trestního opatření. Bylo-li trestní opatření odnětí svobody podle rozhodnutí prezidenta republiky zmírněno, soud pro mládež takto postupuje poté, co byl mladistvý po výkonu zmírněného odnětí svobody propuštěn na svobodu.

Vyslovil-li soud pro mládež, že se mladistvý podmíněně propuštěný z výkonu trestního opatření odnětí svobody osvědčil, hledí se na něho, jako by nebyl odsouzen.

Na mladistvého, kterému bylo uloženo peněžité opatření, se hledí, jako by nebyl odsouzen, jakmile bylo vykonáno nebo bylo od výkonu tohoto trestního opatření nebo jeho zbytku pravomocně upuštěno.

Na mladistvého, kterému bylo uloženo propadnutí věci nebo jiné majetkové hodnoty, se hledí, jako by nebyl odsouzen, jakmile nabyl právní moci rozsudek, jímž bylo toto trestní opatření uloženo.

Na mladistvého, kterému bylo uloženo trestní opatření domácího vězení nebo zákazu vstupu na sportovní, kulturní a jiné společenské akce, se hledí, jako by nebyl odsouzen, jakmile bylo takové trestní opatření vykonáno nebo bylo od výkonu trestního opatření nebo jeho zbytku pravomocně upuštěno.

Na mladistvého, kterému bylo uloženo trestní opatření vyhoštění, se hledí, jako by nebyl odsouzen, jakmile uplyne doba, na kterou bylo uloženo.

